

A család szociális védelme.

Írta : Deutsch Ernő dr. igazgató-főorvos.

Az ősrégi patriarchális időben a család oly termelő közösség volt, melynek ereje természetszerűen a családtagok számától függött, kik között nem szerint élesen elkülönítve oszlottak meg a teendők. A nők, akik vásár vagy rablás útján kerültek a férfiak tulajdonába, nem a könnyebb munkát végezték. Sokszor míg a korlátlan hatalmú családfő s a család férfitagjai javarészt medvebőrön heverészve töltötték napjaikat, addig a sátorvetéstől a ruhakészítésig, a földmegmunkálástól az ételek ízletes főzéséig minden a jogfosztott rabszolgasorban tengődő asszonyokra háramlott. Hasonló viszonyok között senyvednek még jelenleg is a primitív népek asszonyai, pl. az indusoknál a rizsörlés súlyos munkáját kizárólagosan az asszonyok végzik, míg a férfiak tétlenül a legnagyobb kedélynyugalommal nézik gyermekeik anyjának kemény munkáját. Mily messze áll e fölfogás John Milton gyönyörű gondolatától: „Woman te ferwest of creation, last and best of all God's works”, „A nő az alkotás koronája, Isten utolsó és legszebb műve”.

A kultúra fejlődésével egyre javul a nő helyzete, az asszony mindinkább gyermekei gondozója s nevelője lesz, s az őt megillető háztartási teendői lépnek előtérbe. A férj és feleség munkaköre manapság is élesen elhatárolódik, de más lesz a tartalma mindegyiknek. Még a XVI. században törvényes rendelkezéssel közösítették ki az asszonyokat a céhekből; ellenben a múlt században német szóval élve a „Meisterin” és „Bäuerin” az iparos és paraszt feleségének a mainál hatalmasabb munkakört kellett betöltenie.

A legújabb időkben, mióta a gép napról-napra jobban győzedelmeskedik a kézimunka felett, az ipari és agrár termelésben is bizonyos fokig feleslegessé válik a munkáskéz, így szűkül a termelés szükségessége a család keretein belül.

A férj az esetek javarészében, de ma már elég gyakran az asszony is kénytelenek a családnak régebbi termelőségéből kilépni s beleilleszkedni a XX. század hatalmas iparvállalatainak forgatagába. De az iskolai oktatásnak hatalmas méretei még a nevelés súlyos munkáját is napról-napra nagyobb mértékben veszik le az anyák vállairól.

A modern nemzetgazdaságnak hatalmas szervezete a család s vele kapcsolatban a háztartás munkakörét kevesbítette s a családtagokat összefűző köteléket annyira meglazította, hogy nem egyszer apa, anya s minden munkaképes épkézláb családtag házonkívüli munkát vállalnak s az együttérzés, az oly nagy értékű családi közösség fogalma elvész. Bár ez magasabb erkölcsi szempontból elszomorító s a régi vágású embernek éles lelki fájdalmat okozó kialakulás, napról-napra többen emlegetik a házasság reformja avagy a szabad szerelem bevezetésének szükségességét s majdnem teljesen megszűnt *Jókaink* gyönyörű mondásának értéke: „Egy boldog óra a családi körben felér a halhatatlansággal.”

A társadalmi kialakulás végeredményben azon helyzetet teremtette, hogy az u. n. felső tízezeknél s a vagyonos középosztálynál a családfenntartás, a munka és gond teljesen a férjre háramlana, míg az asszony legjobb esetben oly értelemben a ház úrnője, hogy az otthon rendjéről gondoskodó cselédséget, a konyha vezetésével foglalkozó személyeket s a gyermekek nevelésével és oktatásával megbízott egyének felett annyira amennyire,

tessék-lássék felügyeletet gyakorol. Az ily „dámák” műkedvelő színvonalon foglalkoznak irodalommal, művészettel, zenével és az esetek javarésztében megfelelő szociális érzék és iskoláztatás nélkül, játékonkodással is.

Más képet nyújtanak az u. n. lateiner és a kis középosztályhoz tartozó család női tagjai, kik egyrészt görcsösen ragaszkodnak társadalmi állásukkal együtt járó s általuk elengedhetetlennek vélt külsőségekhez, másrészt, kellő anyagi eszközök híján, kénytelenek a háztartással együttjáró munkából részüket kivenni.

A munkásosztályban nagyon súlyos a helyzet, amennyiben az asszony-nak a házon kívüli munkával is ki kell vennie részét a létért való küzdelemből, anélkül, hogy a lakás tisztántartásáról, a konyha ellátásáról, a gyermekek neveléséről más valaki gondoskodnék s így természetesen a tulajdonképpeni családdal kapcsolatos teendők rövidültek meg.

Nagyot fordult a világ a világháború révén ; az asszonyok máról-holnapra erkölcsi vagy anyagi kényszernek engedve munkába álltak : lelkes odaadással ápolták a sebesülteket, végeztek embervédelmi munkái, helyt-terítették férjeiket s a férfiakat általában a legkülönbözőbb kenyérkereseti pályán. S ez átalakulás meghozta magával azon új társadalmi kikristályosodást, melynek következményeként az anyagi kényszernek engedve vagy attól menten a legfelső és a középosztályhoz tartozó családok leánygyermekai is valamely hivatásra neveltetnek, úgy hogy jövődő házatársuknak kenyérkereső életpárjává lesznek. De bármennyire örvendetes is e haladás, a józan társadalomban mindig megvan a törekvés, hogy megfelelő szakiskolákban tanulják a jövődő feleségek és anyák azon teendőket, amelyeknek teljesítésére a család keretén belül ősidőktől fogva hivatva vannak.

A XIX. század elején egy angol népképviselési bizottság kérlelhetetlen számadatokkal mutatta be a női- és gyermekmunka rémségeit s a munkáscsalád széttűllésének elszomorító képét. Azóta a munkáscsalád helyzete fokozatosan javult s a különböző munkásbiztosító törvénykezések, különösen a nőnek helyzetét felette előnyösen változtatták meg. Manapság legalább bizonyos fokig ismét beállott azon kívánatos helyzet, hogy a napi munka fáradalmaiból hazatérő férj otthont talál, melyben elfelejti a but, bánatot s örömmel időzik felesége és gyermekei társaságában. Helyenként ismét érvénybelép *Ernst Wichert*-nek 1878-ban hirdetett ígéje: „Vater, Mutter und Kind (die Familie), das ist der ewige alte und immer neue Dreiklang, der die Welt zusammen hält.” Viszont a statisztika kimutatta, hogy a családok személyeinek száma állandóan fogy, így pl. Franciaországban átlag 3.5, Németországban 4.6 tagból áll egy-egy család.

Ugyanis nagy eltolódást mutat a házasságkötésre pályázók száma, mert egyrészt az általános közgazdasági helyzet nagy mértékben megnehezíti a fiatalok egybekelését, másrészt a nyugoteurópai államokban több nő születik mint férfi (pl. Németországban 100 férfire 103.2 nő születik, nálunk csekélyebb az ellentét s keleten átlag több fiú születik, mint lány. Az újvilágban pedig a bevándorlás biztosít férfitöbbletet).

Természettudományi szempontból az állat sokkal nagyobb mértékben van alávetve ösztönéletének mint az ember, ennek ellenire vagy éppen ezért a csoportos együttlét, mely végeredményben családi jelleggel bír, épúgy jellemző reá nézve, mint az emberre. *Eduard Westermarck* „History of Human Marriage” (Az emberi házasság története) s *Dester F. Ward* „Pure Sociology”

cimű művükben szellemesen írták meg, hogy az erotikának s vele kapcsolatos családalapítást együttélésnek számtalan változata van, – kezdve a tisztán szexuális együttélésen felépülő csoportosulástól a magasabb s finomabb, az érzéki tendenciákon felülálló egyesülésig vagy azon kapcsolatig, mely tisztán az érdeken avagy társadalmi előítéleteken épül föl.

A házasság eszményi és anyagi érdekszféráját gyönyörűen fejezi ki *Aloys Fischer* müncheni tanár „Familie und Gesellschaft” című tanulmányában: „Die Familie ist mir diejenige Lebensgemeinschaft, die Menschen als ganze, in allen ihren Lebensentfaltungen, Tätigkeitsrichtungen und Zwecken umfasst. die Gemeinschaft der Liebe und des Geistes, aus ihr folgend eine Glaubens- und eventuell Kulturgemeinschaft, eine Arbeits- und Besitzgemeinschaft in Konsum und Erwerb, eine Wohn- und Baugemeinschaft, eine solche der Sitte, der Geselligkeit, des Verkehrs, der Schicksale, eine Erziehungsgemeinschaft, nicht etwa nur für die Aufzucht, Pflege und Veredlung der Kinder, sondern auch für das selbsterzieherische Wachstum der Eltern.” Ez a mozaikkép megfelel saját, a családra vonatkozó felfogásomnak. Vele szemben elfajulásnak, sajnálatos anomáliának tartom a születések számának apadását, s mindenekelőtt a prostitúciónak az etika alaptörvényeivel mereven szemben álló megnyilatkozásait; s ugyanígy természetellenesnek tartom mind azon hipermodern törekvéseket, melyek feleslegessé teszik, hogy az apa és anya foglalkozzanak a családi együttéléstől szerintem külön nem választható gyermekneveléssel és a háztartás fentartásával járó teendőkkal s elítélem azon kommunisztikus beállításokat, melyek megszüntetni kívánják az egyes családnak törpe háztartását („Zwerphaushalt”) s be akarják sorozni a családokat, azok egyéni színezetét teljesen megszüntetve, hatalmas fogyasztási szövetkezetekbe.

Aki kellő előképzettséggel, szeretettel és lelkiismeretességgel foglalkozik a szociál-egészségügy kérdéseivel az unos-untalan arra az eredményre jut, hogy az egyes személyre vonatkozó jóléti intézkedések csekély vagy éppen semmi eredménnyel nem járnak, ha a jóléti ténykedés nem terjed ki a család összeségére : hiába látjuk el a csecsemőt megfelelő minőségű és mennyiségű táplálékkal, ha a nyár melege által pokoli katlanná változtatott padlásszobában hógutának van kitéve; s csekély eredménnyel kecsegtet, ha egy gyermekei nyáron egy hónapra üdülőtelepre küldünk, midőn az év hátralévő részét nyílt tuberkulózisban szenvedő apjával dohos pincelakásban tölti együtt.

Nem véletlen, hogy példáim keretében egyrészt a padlásról és pincéről, másrészt a csecsemőkről és gümőkórosokról emlékeztem meg.

A háború előit évről-évre csökkent a lakott pince- és padlásszobák száma, a lakásnyomor ismét elérte tragikus tetőpontját, mely ezen két szomorú szélsőségen belül irtózatos lakáshiányt és túlszűfoeltságot mutat. Ma már e kérdés nem kapcsolatos kizárólagosan a munkástársadalommal, ma már nemcsak a proletár tengődik e nyomortanyákon, hanem majdnem kivétel nélkül a kisközéposztályhoz tartozó, sőt néhol a fölöttük álló társadalmi réteg is.

1862-ben vetette papírra *Lassalle* a következő sorokat : „Die Beschränkung des durchschnittlichen Arbeitslohnes auf die in einem Volke gewohnheitsmäßig zur Fristung der Existenz und zur Fortpflanzung erforderliche Lebensnotdurft, das ist das eherne und grausame Gesetz, welches den Arbeitslohn unter den heutigen Verhältnissen beherrscht.” Tagadhatatlan,

hogy nemcsak a munkások, de a kisebb hivatalnokok fizetése is legjobb esetben csak a létminimumnak felel meg s így táplálkozás, ruházat és lakás a legszerényebb színvonalra szállt alá a világháború után egész Európában.

A bércaszárnya borzalmas gyűjtőfogalom, amely tönkreteszi az egyént és annak megnyilatkozását, feldúlja a családot úgy egészségi mint morális szempontból.

A modern technika vívmányai teremtették ezen helyzetet, melyet a német szakemberek túlhajtott „Urbanisierung” és „Industrialisierung”-nak neveznek, s ez okozta, hogy a hely minimumára az embertömegek maximuma kerüljön. Anglia, melynek általában nincs parasztsorban lévő lakossága és ahol az ipari munkásság aránylag a legnagyobb számban van, nem mutatja a fent említett két fogalom káros túlhajtását, mert ott a kertek közepette álló kislakásos ház történelmi hagyomány.

Mangold, az ismert német szociál-higienikus markáns jelzővel látta el a bércaszárnyák lakásait: „Zellenkäfig der Riesenherberge”. Valóban ketrec-lakókká aljasodnak a bércaszárnyák lakói s nem csoda, ha az ily lakással szemben az alkoholgözös korcsma kívánatos menedékhelyé válik.

Elöttem fekszik a berlini betegsegélyző pénztárnak a munkáslakásokra vonatkozó 1921., 1922. és 1923. évi kimutatása. A vizsgálat tárgyát képező helyiségek közül 1921-ben 58.37%, 1922-ben 60.6%, 1923-ban 58.84% volt az épületek hátsó részében elhelyezve. Közismertek *Hueppe* és *Rubner* adatai, melyek szerint minden lakóra 16-20, hálószobákban 20-25 köbméternek kell jutnia. S e követelményekkei szemben a berlini kutatás kimutatta, hogy tömegesen található beteg egyének, kikre alig jutott 6-10 m³, pedig a már emiitett kiváló higienikus *Rubner* nem súlyos idült betegek számára 40, lázasok részére 50, sebesültek részére 60 m³ követelt. Természetesen a fertőzés tova terjedésére s a betegség rosszabbodására a legjobb kilátások vannak zsúfolt lakásokban, hol nemcsak laknak, hanem főznek is, sőt esetleg háziipari is üznek.

Szomorú képet nyújtanak az albérlemények. Egyrészt az általános elszegényedés, másrészt a nagy lakáskereslet hozzák magukkal, hogy a főbérlő a legnyomorultabb kuckóba húzza meg magát, hogy az albérlőtől nagyobb bérösszeget kérhessen és így egy szobába keverednek családtagok, idegenek, nemcsak egy helyiségbe, hanem egy ágyba is és nem kell kiváló higienikusnak, moralistának lenni, hogy az ember e lakásviszonyok egészségügyi és etikai horderejét helyesen mérlegelje.

Ugyanis a fent említett berlini adatok szerint 1923-ban 22 súlyosan beteg embert találtak télvíz idején teljesen fűtetlen szobában és ugyanez esztendőben 24 embert leltek oly lakóhelyen, melybe sohasem férközik a napvilág; 1098 beteget pedig nedves szobákban leltek.

Mindenki saját tapasztalatából tudja, hogy a napfénynek mily éltető hatása van s hogy a világosság a piszoknak legnagyobb ellensége. Valóban igaza van az olasz szálló igének: „ahová a nap és világosság férközik, oda ritkán kerül orvos!”

Egy kiváló német szociológus, *Jäger* találóan jegyzi meg, hogy a bércaszárnyák hátsó épületrésze az elülsőhöz úgy viszonylik, mint egy házalójuk szedett-vedett raktára egy luxus-üzlet pompás kirakatához s míg utóbbiak világosak és fényesek, addig az épület hátsó szárnyába alig lopózik napsugár. Ezek a lakások nedvesek, a betegség melegágyai. Hogy a szük-

séges mellékhelyiségek ez épületrészekben mily távol esnek a lakástól, mily szennyesek s hány esetben képezik különböző fertőző betegségek kiindulópontját – ezt úgyvélem – nem is kell taglalni. Az is köztudomású, hogy a vászonneműek, továbbá szappan, lág, fa és szén mennyire megdrágultak s így mily nehéz fehérműt beszerezni s a szennyest kimosni.

Naumann Frigyes az „I. Allgemeiner Deutsche Wohnungskongress” alkalmával ragyogó beszédben fejtette ki, hogy lakáskérdés annyit jelent, mint helyet biztosítani gyermekeink részére! Ezek a gyermekek úgy nőnek fel, mint szűk kalitkába összefogott madarak, össze-vissza csicseregnek, énekelnek anélkül, hogy egymást megértenék s anélkül, hogy megérthetnék egymást. Ezekről jegyzi meg *találón Naumann*: „Die werden deshalb keine schlechten Menschen, oft werden sie sehr brave Menschen, aber es werden Menschen, ohne Weite, ohne Sinn für Eigenes, Freies, Grösseres. Es werden Menschen bei denen man sich fragt : Herrgott, warum sind eigentlich so viele ähnliche Menschen auf der Welt? Das sind Menschen, die zusammengepresst von der Wucht der Bodenrente ohne Platz aufgewachsen sind ihrer Jugend und diese Engigkeit ihr Lebtag nicht los werden.”

A testi, szellemi és morális hygiene szempontjából csak futólag említem fel az ágyrajárók okozta kóros állapotoknak tragikumát.

Ki nem ismerné *Zola* munkáját, a „Fécondité”-t, melyben minden újonnan született gyermek a régi német mondásnak: „Viel Kinder, viel Segen” felel meg. A háború utáni időkben a helyzet alaposan megváltozott az egyke és a kétgyermek-rendszer minden társadalmi osztályban felütötte fejét, az egészséges, kiváló szülőktől származó gyermekáldás elmarad s lakás és munkaadó egyaránt üldözik a soktagú családot. A minden vonalon gyakorlati alapon álló németek megalapították „Das Bundesblatt der Kinderreichen”-t, melynek hasábjain állandóan küzdenek azon lehetetlen helyzet ellen, hogy még az állami és városi hivatalokban is előnyt nyújtanak nőtleneknek, mert a családos hivatalnok kiadástoppletet jelent a munkaadónak. Német ipari és kereskedelmi üzemekben nagy eréllyel kezdenek ez antiszociális felfogás ellen küzdeni.

Ha az állam minden áron emberszaporulatot akar magának biztosítani, úgy tegyen róla nemcsak agglegény-adókkal hanem egyéb kedvezményekkel is, hogy a gyermekekben gazdag családok létlehetősége megkönnyíttessék.

Manapság akárhányszor visszariad az anyaságtól a nő, mert nincs hová tegye a gyermekét. A férfi pedig képtelen azon korban házasságot kötni, midőn legalkalmasabb a létért való küzdelemre, megfelelő gyermekeknek fogantatására és fentartására, mert fizetése alig elégséges saját élelmére s ha családot alapít, hányszor kerül kísértésbe, hogy a mindennapi kenyér megszerzése érdekében letérjen a becsület útjáról s hányszor tapasztaljuk manapság, hogy a szülők esdve kéri a gyermekvédő egyesületek vezetőségét, mert nincs hely számukra s nincs meg a lehetőség, hogy testi és lelki szempontból egészségesen neveljék fel őket.

Termelés kell minden oldalon, építeni kell minden úton-módon és minden áron, nem pedig a b. listások számát napról-napra ijesztően növelni!

Megoldással nem kecsegtető örökös probléma a fizetések értékének megállapítása: hogy a fizetés a teljesítménynek, vagy a szükségletnek feleljen-e meg? A német így állítja szembe e két fogalmat egymással: „Leistungs-

lohn es Bedarfsdeckungslohn". Hogy melyik az igazságos, azt *Marx* sem tudta eldönteni. A múlt évszázadban *Thünen* „Der isolierte Staat” címen írt egy munkát, melyben a fizetés-megállapítást egy matematikai formulával kívánta megoldani: $V a \cdot p$, amelyben „a” az életszükségletet, „p” a munkateljesítményt jelentette.

A középkori céhrendszer kereteibe csupán bizonyos számú munkást engedett, szem előtt tartva a fogyasztási lehetőséget és a munkás életszükségletét. De az ilyenfajta régi és újabb korlátozások sohasem voltak áldást-hozók!

A bérkérdéssel kapcsolatban *határozottan* szükséges, de nehezen keresztülvihető követelmény a takarékoság kérelhetetlen alkalmazása, a szerény életmód, a kiadások csökkentése. A legjobb példával szolgál e íéren *is a német* birodalom lakossága, melynek egyébként a lehetőség határán belül segítségére siet az államhatalom, midőn a fizetések nagyságának megszábasánál a munkás családjának nagyságát tekintetbeveszi s foglalkozik a gyermekekben gazdag családok házbérének pótlásával. Utóbbi pontnál fel kell említenünk azon közismert tényt, hogy a háziuraknak s az i albérlemények felett rendelkezőknek leküzdhetetlen ellenszenvük van a soktagu családok ellen, mert ezek a házat és lakást fokozott mértékben veszik igénybe, illetőleg rongálják s mivel e beállításnál tagadhatatlan jogosultság van a fentemlített pótlék kiutalásának. Nem tartozik e megbeszélés keretébe, a vámpolitika taglalása, *Cobden*-nek van-e igaza, vagy ellenlábásainak. Én úgy vélem, a vámsorompók nem járulnak hozzá nagy mértékben, hogy a fogyasztó emberiség boldogsága gyarapodjék.

Németországban az örökösödési jog reformja érdekében egy társaság működik, ennek keretében *Bamberger* igazságügyi tanácsos azon követelménnyel lépett a nagy nyilvánosság elé, hogy az államnak legyen része a gyermektelen vagy gyermekszegény családok örökségében és a tetemes bevételből állítsa helyre az egyensúlyt szapora családokkal szemben.

Pestalozzi „Linhard und Gertrud” című munkájának előszavában teszi a következő mélyérzésű kijelentést: „Keine gesetzgeberische Weisheit der Erde hebt die Quelle des ewigen Elends der Erde ganz auf, und die beste bürgerliche Stimmung ist nicht genug, den Sinn des Menschen zu derjenigen Veredelung zu erheben, deren er bedarf, um real beruhigt zu werden.” Tény, hogy a földi nyomorúság örök s végleges megszüntetése egy megoldhatatlan probléma, de véleményünk szerint a boldogulás egyetlen útja, ha ismét régi erkölcsi fényébe építjük föl a családi életet becsületes polgári alapon, mélyen átértzett vallásos ihlettel párosult honszeretettel.

Manapság, az embereknek van közös lakásuk, de nincs közös otthonuk, a lakásnak nincs meg a régi értelemben vett stílusa s a családnak nincs meg a szükséges lelki magaslata.

Az átkos internacionalizmus, mely helytelen irányban akarja a népek közt fentálló határokat megsemmisíteni, a család kereteit is aláásta s minden idealizmust kikapcsolva, sexuális és nemzetgazdasági közösséggé alacsonyította a *családot*, melynek tagjai sivar klubhelyiségekben és közös konyhákön keresik az elvesztett családi melegség némi pótlékát.

Egyszer-mászor még a bérkaszárnyák sivatagában is találunk oázist, egy-egy melegen együtt érző és együtt élő családot, de napról-napra kisebb számmal!

Veith tanár szavait eredetiben idézem, azon legyünk, hogy : „mit aller Kraft, unter Zusammenfassung aller ethischen Faktoren eine Reform der Sexualethik und eine Neugeburt aller sittlichen Anschauungen vom Grund auf einsetzt, wenn nicht mit aller Kraft dahin gearbeitet wird, dass an Stelle der heutigen Laxheit wieder die ethische und religiöse Auffassung von der Heiligkeit der Ehe, vom Adel des sittlich hochstehenden Mannes und von der Hoheit und Würde der Frauenehre und Frauenreinheit tritt.” Mert ha szociális gyógyító munkánkkal alá akarjuk támasztani a társadalom biztonságát nyújtó családi szentséget, akkor a manapság irodalomban, napisajtóban, színházban és moziban dívó, a házasságtörést dicsőítő megnyilatkozásokat kell ellensúlyoznunk, fel kell vennünk a küzdelmet – a művészet örök értékeit kímélve – a pornográfia minden megnyilatkozása ellen, minden energiát fel kell használnunk azon átkos felfogás megsemmisítésére, hogy a gyermekszaporulat nem kívánatos s hogy az egyke vagy kétgyermek-rendszer uralkodjék a lelkeken.

Papoknak, tanítóknak, orvosoknak karöltve kell küzdeniök, hogy a jelenleg ingatag alapon álló családi építmény alátámasztassék.

A szociál-hygiene tételeinek helytelen alkalmazása nem egyszer – bár jóakarattól vezetve – megbolygatja a család kereteit és kiemel egészségügyi, lelki és erkölcsi szempontokból oly családtagokat, kik a családnak megfelelő szociális alátámasztása mellett e természetadta közösségben jobban boldogulnának, mint intézetben, idegen talajba átültetve.

A háború alatt és az úgynevezett békekötést követő időkben a különböző üdültetési és gyermekétkeztetési akciókkal kapcsolatban, továbbá az anya- és csecsemővédő állomások keretében bőséges alkalom adatott, hogy betekintést szerezzünk a pusztítás azon mértékébe, melyet a háborúval együttjáró nyomor egészségügyi szempontból teremtett a családok között.

A hazánkban már úgyszólván réteget öltött gümőkóróság a lövészárkokban, az emberekhez nem méltó lakásnak nevezett odúk és lebujokban, az ellenség által lelketlenül megvalósított éhség-blokád által, továbbá a kórmegeelőző és gyógyító tényezőknek valamint az egészségügyi tudásnak hiánya miatt a babona és kuruzslás elhatalmasodása folytán óriási mértékben növekedett.

A háború a finomabb lelkűek szexuális etikáját is aláásta, számtalan családapa fertőzéssel került vissza családjá keretébe, megfertőzte élete párját s a nemi betegség alig gyógyítható sínylődésre ítélte mindkettőjüket, ami végeredményben meddőségre vezetett. Hány tisztos családból származó lány került a leánykereskedelem karmai közé s hány ifjú a prostitúció folytán a végromlásba s hány ember esett a helytelen álszemérem folytán az u. n. titkos betegségeket is „alaposan kigyógyító” lelketlen kuruzslók kezeibe.

Az alkohol mindenre orvosság volt a lövészárkokban: felmelegítette a didergőt, hűsítő volt a nyári forróságban, az éhséget állítólag elnyomta s a sebtibe bekapott táplálék emésztéséhez járult hozzá, eloszlatta a szomorúságot s tompította a túlságos izgalmat, – hittek benne, mint minden bűnös-bajnak gyógyszerében és hisznek anélkül, hogy az alkoholnak az egyén, a család és a jövő nemzedék testi és lelki egészségét megromító hatását megfontolnák. Hová vándorol a munkásember keresete? A korcsmába! Nem jut pénz a házbérre, a család táplálkozására, ruházódásra, emberi mivoltához méltó szórakozásra, művelődésre és üdülésre.

A fajhygiéniával foglalkozó munkákban joggal nevezik eugenikus szempontból az alkoholizmust, tuberkulózist és a nemi betegséget csírméregző hatásuknál fogva népbetegségeknek. Magam részéről, ki a családot a nép szervezetét alkotó sejtnek tekintem, e népbetegségeket alapjában véve a családok életét mérgező tényezőknek állítanám be. S ez eszemenettel kapcsolatban *Pestalozzival* együtt hirdetem : „Nicht mir, sondern den Brüdern, nicht der Ichheit, sondern dem Geschlecht.”

Minden megnyilatkozásban az összességgel s nem az egyénnel kell törődnünk s az egyénen át a családot, a család keretében az egyént védve és istápolva végezhetünk eredményes szociális munkát. A jelenleg uralkodó Európaszerte fennálló közgazdasági hanyatlás lehetetlenné teszi úgy orvosi, mint szociális szempontból a zárt intézeteknek kívánt mértékben való szervezését. Nem állanak megfelelő számmal kórházak rendelkezésre, legkevésbé az oly nagy megbetegedés és halálozási százalékot mutató csecsemők részére, szegények vagyunk szanatóriumokban, melyekben, tüdő-, ideg- és elmebetegeket, valamint alkoholistákat ápolhatnánk, nincs remény, hogy e téren hamarosan az alkotások mezejére léphetnénk.

Az egyetlen megoldás a nyílt intézetek: a dispensaire-ek révén gyakorolni a kórmeelőző és gyógyító munkát s a lakás, valamint táplálkozási viszonyok általános javítása által a lehetőséget megadni arra, hogy a szüléstől, mint különös orvosi és szociális védelemre szoruló lélektani folyamattól, kezdve az összes életkoron végig jelentkező heveny és idült megbetegedési folyamatok a család keretében istápoltassanak. A sok példából kiemelem a svéd rendszert, melynek segítségével sikerült nyílt gümőkórban szenvedőket a család keretén belül olyaténképpen elhelyezni, hogy környezetét ne fertőzze s így megszűnik a tuberkulózis lakásbetegség lenni.

A háború egyébként is megzavarta a családi egységet, hányan lettek özvegyek ; az erkölcsök meglazulása folytán hány házasság bomlott fel manapság könnyebben válnak el az emberek, mint egybekelnek s vajmi kevesen szívlelik meg az írás szavát: „Hallottátok, hogy megmondattok a régieknek: „Ne paráználkodjál.” (Máté evangyéliuma. V. rész, 27. szakasz).

A hősi halottak özvegyeiről és árváiról annyira-amennyire gondoskodik az államhatalom, mindenesetre biztosítva van részükre az u. n. létminimum. A legszomorúbb sorsban a középosztályból kikerülő özvegyasszonyok tengődnek, kiknek férje a pénzromlás idejében elvesztette vagyonát s családját a legnagyobb nyomorban hagyta hátra, ezek nehezebben helyezkednek el, mint a munkások özvegyei, kik mint a férfiaknál olcsóbb munkakerők a családföntartó életében is aránylag könnyen tudtak boldogulni. A középosztályhoz tartozó családok özvegyasszonyt nem szeretik alkalmazni, mert a gondterhes egyéntől nem igen várnak megfelelő munkát s leányok olcsóbban állnak rendelkezésre. Ezen szerencsétlenek lehetetlen csekély ellenértékért végeznek otthon munkát, tanítással próbálkoznak, iparművészeiét üznek s amellettt gyermekeik ellátása körül szorgoskodnak. Hogy ez a kettős munka mennyi életerőt emészt fel, azt hangsúlyozni szükségtelen. Ez esetekben is helyesen jár el az állami és társadalmi embervédelem, ha a család töredékének fenntartása mellett tör lándzsát s nem ragadja el P. gyermeket a szerető és gondos anya mellől. Nehezebb a helyzet, ha gyermekekkel visszamaradt özvegyemberrel állunk szemben, hol hiány van a nevelő és oktató anyában, s a férfi kénytelen a létért való küzdelem kedvéért gyermekeit elhanyagolni.

Úgy a házaspárokat, mint a gyermekeket nézve tragikus mozzanatban végtelenül gazdagok a válások, a gyermekek tanúi a nagy megrázkódtatással járó meghasonlásnak, azon áldatlan versengésnek, mely érettségük folyik s különösen sajnálatraméltóak az elvált házastársak és gyermekeik, ha a jelenlegi lakásviszonyok mellett egy fedél alatt kell maradniuk.

Ezen anyagi és lelki nyomorúság elsősorban a gyermekeket érinti s ezért a legmesszebbmenő kritikával egyénileg kell megállapítani, hogy mi előnyösebb: ha a gyermeket a csonka családban hagyjuk, vagy intézetben helyezük el. Mindenesetre a vagyontalan özvegy gyermekének az iskola látogatását anyagi szempontból meg kell könnyíteni.

Shakespeare-nél találóbban senki sem írta meg *Lear* tragédiáját, a viszonyt a felnőtt gyermekek, az özvegy anya és apa között. E téren a legmesszebbmenően egyenesítő tapintattal végezhetünk csak eredményes munkát.

Ismét *Pestalozzi*-ra hivatkozom: „Wir müssen die Menschen dahin bringen, sich selbst helfen zu können, da einem auf Gottes Erdboden niemand helfen kann, wenn er sich nicht selbst helfen kann.” Az önségélyre kell az embereket nevelni s helytelen azon hyperradikális politikai pártok részéről hangoztatott elv, hogy az állam köteles a jóléti munka javarészét vállalni. Elfelejtik, vagy nem akarják tudomásul venni a lelketlen ujitók, hogy az állami gondoskodás, mely a gyermeket kiemeli a természet és vallásadta keretekből, felbontja azon kötelekeket, melyek – véleményünk szerint – az államot leginkább összetartó tényezők-

A család a hazának alaposzlópa s ha a család részére neveljük a gyermeket, egyúttal érvényesülnie kell a haza java szempontjából is azon német elvnek, melyet „Erziehung zur gesellschaftlichen Tüchtigkeit”-nek neveznek. Ezt a beállítást nem lehet maradinak, hanem csupán reális hazafiasnak nevezni !

Két elvet kellene a köztudatba ültetni : az első, hogy mindent a családért, de a család ne legyen egy oly öncélú egység, amely másokról tudomást szerezni nem akar, a második elv pedig, hogy pld. ha a gyermek érdeke megkívánja, hogy intézetbe helyeztessék el, úgy a szülők feladatát csak ideig-óráig vállalta az intézet, amely mindenáron fenn akarja tartania kapcsolatot a gyermek és a szülei között.

A magyar gyermekvédelem az állam bölcs felfogásának iskolás példája arra, hogy az anyagi, vagy erkölcsi szempontból elhagyatott gyermek felnevelésére legalkalmasabb a család, az erkölcsi és egészségi szempontból helyesen megválasztott tápszülő. *Beeking József* ismert német theologus helyesen domborítja ki, hogy a tápszülő legyen „erziehungswillig” és „erziehungstüchtig,” mely beállítással azon elvet kívánja kiemelni, hogy nem elegendő a jóakarát, de a rátermetségnek is meg kell lennie.

Természetszerűen a tápszülő lakása a higiénia követelményeinek megfelelő legyen s e követelmények legelseje, hogy a gyermeknek külön ágy álljon rendelkezésére. A tápszülő és családtagjai egészsége ellenőrzendő, egy alkoholistá, tuberkulotikus vagy más fertőzőbeteg családfő, vagy családtag kizárja, hogy e családhoz gyermeket helyezzenek el.

Megfelelő ruházatról és táplálékról gondoskodni kell. Persze : ezek a tényezők feleljenek meg nagyjában azon társadalmi osztálynak, amelyből a gyermek kikerül s egyébként is összhangzatos legyen a tápszülő és gyermek viszonya.

Biztosítani kell a kihelyezett gyermekeket a kizsákmányolás ellen, ami úgy értelmezendő, hogy az állam védőszárnya alatt levő gyermek ne használtassék ki oly mértékben munkára, hogy e kihasználás vétsen az államnak a gyermek munkájára vonatkozó törvényei és rendeletei ellen.

Orvos, pap, tanító és patronázszerűen működő tényezők foglalkozzanak a gyermek ellenőrzésével annak biztosítására, hogy testi és szellemi jólét szempontjából a tápszülő helyettesítse legalább megközelítőleg a természetes szülő szeretetét.

A világon minden a kölcsönösségen alapul s így a tápszülőket is meg kell védeni, hogy se testi, se lelki szempontból ne legyenek családtagjaikkal együtt a kihelyezett gyermekek részéről fertőzésnek kitéve, mert ha a kihelyezett gyermekeknek családi otthont akarunk biztosítani, viszont meg kell akadályoznunk, hogy a gyermek egy család egységét megbolygassa. Ily esetekben az intézeti elhelyezésnek kell előtérbe lépnie.

Nagyjában megkísértettem e nagy horderejű problémának alapvonásait lefektetni, s végül a tulajdonképpen szociális terapiáról kell megemlékezni. Régóta s állandóan foglalkozom a védőnői kérdés helyes megoldásával. Mídön még a háború előtt Németországban tanulmányoztam e kérdést, egy óriási munkapazarlással állottam szemben: Külön védőnő foglalkozott a terhesekkel, egy másik a gyermekekkel, a harmadik az iskola szolgálatában állt, a negyedik az antialkoholizmus, ötödik a tuberkulózis elleni, ismét egy másik az antivenereás küzdelem kiküldöttje volt, úgyhogy végeredményben egyes családokat kis időközönként belül sok védőnő keresett fel s a védőnői intézmény a szegény néposztály számára nem képezett előnyt s nem nyújtott örömet, hanem időrabló szervezetként szerepelt. Véleményem szerint lehetőleg általános képzettségű védőnőkkel kellene dolgozni, ezek kisszámú családdá foglalkoznának behatóan s valamint a jó házi orvos, kellő mérlegelés után csupán szükség esetén fordul tanácskérés végett a specialistához, úgy a családi védőnő is csak szükség esetén fordulna a szakvédőnőhöz. A házi orvos és a családi védőnő, ha helyesen fogják fel hivatásukat, mint a család legmeghittebb barátai szerepelnek, teljes mértékben bírják a család tagjai bizalmát s kapcsolatot biztosítanak a család és a jóléti, egészségügyi és pedagógiai intézetek között. A házi orvos (e fogalom körébe kapcsolom a szegények egészségügyével foglalkozó hivatalos orvost is) az ember testi és szellemi fejlődésmenetét a fogantatástól kezdve kíséri végig, kitűnő irányítója lehet nemcsak az egyéni hygienének, mellyel kapcsolatos az oly nagy horderejű körmegelőző munka, hanem gyógyító tényező is, befolyást gyakorol az iskoláztatásra és a hivatásnak az egyén képességeit számbavevő megválasztására. Ezzel a működési körrel, mint hűségese segítőtársi munka, teljesen egybevágó a védőnő ténykedése.

Bizonyos szempontból a védőnő érintkezése még bensőbb a felekkel, mint az orvosé: ő kísérhetné a házassági tanácsadóba a jövőendő menyasszonyt, ő adná meg a fiatal menyecskének a házasság hygienéjére vonatkozó tanácsokat, a terhesség megállapítása céljából ismét ő volna hű kísérőtársa, ismét ő állana mint jóbarátnő oldalán a terhesség, szülés és gyermekágy időszakában, ő volna a csecsemő védőangyala úgy hygienikus, orvosi, valamint szociális szempontból és ismét ő az, aki szükség szerint teremti meg a kapcsolatot a bölcsőde, óvoda, gyermekkert és iskola közt

s végezetül ő az, ki psychotechnikus laboratóriumában tárgyilagosan egészíti ki az orvos, pedagógus és szülő véleményét.

A védőnő legyen az igaz tudás hordozója, terjessze az egészségtant népszerűsítő röpcédulákat s füzeteket, verbuválja az asszonyokat az anyák iskolájába és lelkesítse őket a népszerű előadások meghallgatására. Ilyen úton-módon veheti fel legeredményesebben a küzdelmet a babona és a kuruzslás ellen.

Gondoskodás történjék továbbképzésük, ismétlő tanfolyamok szervezése s központi ellenőrzésük, nyugdíjképességük és aggsági ellátásuk érdekében s ha mindez megtörténik, úgy ők lesznek a család s a családon át a társadalom leghivatottabb igaz „védői”.

De megválogatásuknál tartsuk szem előtt *Móricz Zsigmond* szavait: „Mert a jövő útjára kell vinni a lelkeket s oda csak a tisztafejű és melegelkű emberek tudnak bennünket elvezetni.”

Luther Márton 1566-ban hirdetett igéjével fejezem be eszmemfuttatásomat: „Die Familie ist die Quelle des Segens und Unsegens der Völker.” Áldás és átok egyaránt nyugosznak a család méhében!

